

ЗНАННЯ ЯК “ОНТОЛОГІЧНА РЕАЛЬНІСТЬ”: АРГУМЕНТ ВІД “АПРІОРНОГО”

Лариса КОМАХА

Copyright © 2016

УДК 165.741

Larysa Komakha

KNOWLEDGE AS “ONTOLOGICAL REALITY”: THE ARGUMENT FROM “A PRIORI”

Постановка проблеми. Розвиток сучасної логіки і філософії розширює простір теорії аргументації, до якої долучаються феноменологічні, герменевтичні, постмодерні, прагматичні смисли та ідеї. Вони посилюють ефект усвідомленого входження науки у систему нових методологій пізнання і культури мислення. Особливості оновленого розуміння істинного і хибного в параметрах аргументації репрезентує філософія “концептуального прагматизму”, розроблена американським мислителем Льюїсом (Lewis) Клайвом Стейплзом (1898–1963).

В лоні історії ідей прагматизм розширив розуміння проблеми “емпіричного”, вніс інновації в теорію “знаків”, в сучасну формальну логіку, особливо логіку відношень. Фактично К. Льюїс презентує новий погляд на формальну логіку в поняттях соціального досвіду. Однак серед представників філософії прагматизму він більше відомий завдяки спробі “експлікувати прагматичний опис аргументу а ргіогі в межах аналітики” [6]. Дана ситуація передбачає наявність у досвіді апріорного елемента, який охоплює невизначеність нових смислів. Дослідження окресленої проблеми від-

**КЛАЙВ СТЕЙПЛЗ ЛЬЮІС
(1989–1963)**

криває перспективи нового розуміння знання.

Мета дослідження: критичне переосмислення проблеми “апріорного” в концептуальному прагматизмі Клайва Льюїса, в аналітичному форматі якого обґрунтування засадничого положення: результатом його логічних міркувань є аргументація знання як “онтологічно реального”, що розширює горизонти розвитку системи логічного мислення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі аргументації К. Льюїса поняття постають “апріорними правилами”, укорі-

неними в диспозиційних схильностях, котрі “законодавчо” визначають способи можливої інтерпретації досвіду; апріорні істини, своєю чергою, унаслідок відношення імплікації всередині цих інтерпретацій і між ними. Генетично ці правила виникають завдяки “кумулятивному ефекту минулого досвіду і творчому синтезу, або внаслідок “закріплення” всередині “протікання” досвіду диспозиційно організованих взаємозв’язків між можливими переживаннями. Однак у будь-якій точці емпіричного процесу диспозиційне значення логічно містить усе те, що було ним творчо синтезоване чи “закріплене”, або, навпаки, все

те, “для генерації чого воно має силу або потенціал” [3, с. 335].

Такого різновиду аналітичні взаємозв'язки, які мають інтенціональну основу, виникають із цілеспрямованої активності і “пронизують” всі рівні досвіду, починаючи з найбільш “рудиментарних очікувань дорефлексивного досвіду і завершуючи досконалим, витонченим науковим знанням та розробкою абстрактних формальних систем” [3, с. 335]. Можливо, не так легко буде досягнути важливі структури смислового значення, прослідкувавши, які поняття задіяні в експліцитне вираження того чи іншого взаємозв'язку. Але експліцитне подання проведеного логічного аналізу поняття врешті-решт є спробою досягнути те, що було імпліцитно задіяно у структурі суб'єктивної цілеспрямованої активності, тобто в побудові, яка містить формальні схеми її застосування.

Аргумент “апріорного” К. Льюїс розповсюджує і на дослідження елементу “даності” пізнавального досвіду. Підкреслимо філософський аспект цієї проблеми, оскільки “філософія є вивченням апріорного”; вона намагається встановити природу реального, як етика – природу блага, логіка – цінність і надійність того, що не виходить за межі звичайного досвіду. Намагаючись визначити “реальність”, філософія формулює правила, але робить це всередині правил, іманентних практиці розуму, тобто прагматичній діяльності. Відтак очевидно, що зміст, себто об'єкт логічного чи рефлексивного дослідження, типовий для нашого філософського мислення, знаходиться всередині людського досвіду. Філософування сутнісно полягає в “індивідуації і критичному аналізі категорій як апріорних форм, з яких складається наш досвід” [2, с. 703].

У сфері людського досвіду апріорне починається з *поняття*. Отож можна говорити про два елементи досвіду – чуттєві дані та результати мисленнєвого пошукування. Відмінність між даними чуттєвого пізнання і понятійного (смыслом, категорією, апріорним) присутня в усіх філософських системах, хоча останнє часто суперечить очевидності досвіду. Але все ж таки залишається загально визнаним, що є два елементи – “дане” та “інтерпретація”. Зрозуміло, що їх не так просто відокремити одне від одного. Причому особливу увагу К. Льюїс акцентує на “даному”. З його аргументації слідує теза: якщо немає і не було нічого “даного”, то в мисленні (в думці) не могло б бути і змісту, не було б успіху чи невдачі у здійсненні

діяльності, і було б неможливо здійснити і досягнути передбачення. Акцент на “даному”, як підкреслює автор, являє собою “прагматистське дослідження того, яким чином ми верифікуємо наші вірування” [5, с. 35–80].

В аргументації К. Льюїса досвід постає, таким чином, змістовою неперервною інтерактивною єдністю організму та його оточення, і тільки в контексті понять, що відображають таку єдність, “дане” піднімається до рівня усвідомлення і мислення. Інтерактивна єдність – це не просто постулат абстрактного мислення, оскільки воно має апріорні (епістемні чи феноменологічні) виміри. Те, що незрозумілим для безпосереднього сприйняття чином входить до нашого досвіду, не є “чистим даним”, а скоріше виявляє себе як свідчення наявності “там” заповненого світу, що протистоїть нашій активності. Якщо досвід – це інтерактивна єдність наших реакцій та “онтологічно реального”, то природа досвіду відображає як привнесені нами реакції, так і проникаючі “текстури” цієї реальності. В такій інтерактивній єдності унааявлені обидва полюси: й онтологічно “інше”, до якого відкритий наш досвід, і “діючий” організм, у результаті цілеспрямованої активності якого цей досвід виникає [3, с. 336].

Те, що постає в досвіді, доводить далі К. Льюїс, також відноситься до незалежного реального; не існує онтологічного “провалля” між явищем (феноменом) і реальністю. Відтак те, що присутнє в досвіді, відкрито в одному напрямку до структур об'єктивної реальності, а в другому – до структур нашого способу досягнення реальності. В даній ситуації аналогічним є порядок “сущого” і порядок “знання”, які постають певним чином “розведеними”, і напрямок здійснення в кожному з них стосовно вектора іншого – зворотній. Але саме їх не просто “різноспрямованість”, а спрямованість “назустріч одне одному і задає умову можливості дійсного довершеного знання” [1, с. 111].

Те, що постає в досвіді, аргументує К. Льюїс, залежить і від реальності (об'єкта), і від способу досягнення (суб'єкта) у їх взаємодії, і тому не “відображає” дзеркально жодного з них, хоча і відтворює їх характеристики. Проникаючі “текстури” досвіду, що екземпліфікуються в кожному переживанні, водночас слугують індикатором проникаючих структур об'єктивної реальності, котра в кожному переживанні уприсутнює себе для наших реакцій і забезпечує критерій доцільності наших понять. Головне

полягає у тому, що в основі нашої вибірковості при організації досвіду перебуває “апріорна примусовість”. Тобто досвід не може бути вибраний за бажанням, а скоріше “повинен розпізнаватися будь-якою організаційною структурою, яка здійснює вибір” [3, с. 336].

Удівлена як логічний аналіз “апріорна примусовість” не “замикає” нас у рамках феноменального, назавжди відриваючи від ноуменального світу шляхом детермінуючих необхідностей, що містяться в розумі, а скоріше “виштовхує” нас назустріч “онтологічно реальному” і, тим самим, заперечує конвенціоналістські заяви і претензії. Нездатність визнати цю інтерактивність і, як наслідок, заміна її або відображенням одного онтологічно реального, або відображенням лише нашої вибіркової активності, веде до суперечливих альтернатив: традиційний реалізм та ідеалізм, реалізм або антиреалізм, фундаменталізм або антифундаменталізм, об’єктивізм або релятивізм. Зрозумівши важливість цієї інтерактивної єдності, К. Льюїс указує на можливість відсутності розходження між альтернативами. Наприклад, між досить “критичним ідеалізмом” і досить “критичним реалізмом”. Він доводить, що хибні проблеми виникають із-за “підступних” заблуджень, пов’язаних з трактуванням знання як “копіювання” [7, с. 194].

В контексті своїх логічних міркувань К. Льюїс, на підґрунті аргументів, показує, що змістом знання є “онтологічно реальне”, оскільки воно володіє незалежністю від свідомості. Хоча, тим не менше, він визнає певну залежність знання від свідомості (суб’єкта пізнання). У форматі його логічної аргументації виходить, що відмова від тієї чи іншої із вищевказаних альтернатив витікає із нездатності раз і назавжди заперечити припущення, що перебуває “у засновках споглядальної теорії пізнання” [3, с. 338], тобто із нездатності не враховувати апріорних структур, які слугують у певному значенні своєрідним способом конструювання смислових конструкцій реальності.

Принципово важливе місце в аргументації К. Льюїса займає розгляд темпоральності і процесуальної природи світу, що уможливило глибше розуміння його філософії і місця в ній “апріорного”. Перехід до “метафізики процесу” спостерігається у його твердженні про те, що “абсолютно дане” в його незалежності від ноетичної активності є “бергсонівська тривалість” [7, с. 58]. Він прагне довести, що “абсолютно дане – це оманливе теперішнє, що

поступово зникає в минулому і все більше проникає в майбутнє без яких-небудь справжніх кордонів. Руйнування цього знаменує вже діяльність зацікавленого розуму” [7, с. 59–60]. Якщо окремий об’єкт залежить від інтерпретувальної активності, то потенціальність такої його появи полягає у самій незалежно існуючій реальності. Така потенційність не є потенціальністю ідеальних архетипів або істотних рис у якому б то не було смислі; вона, скоріше всього, властива “способам продовження” або “послідовностям”. Для К. Льюїса об’єкт, що є індивідуальною сутністю, яка сприймається в досвіді, володіє загальністю, котра “переливається” через його “демаркаційні лінії” [3, с. 338]. Але не тому, що світ (усесвіт) є аморфним чи ефемерним, а тому, що він володіє нескінченною різноманітністю щільного, непроникливого, наповненого процесу змін. У цьому сенсі, як показують докази К. Льюїса, об’єкт постає абстрагованою частиною конкретного континууму подій.

Важливість диспозиційного значення в перетворенні світу процесів у світ структурованих і смислово означених об’єктів відображена в тезі Дж. Дьюї про те, що “структура – це постійність засобів, речей, які використовуються для досягнення результатів, а не речей, узятих, як вони є в абсолютному плані” [4, с. 64]. І далі він вказує: “відокремлення структури від змін, для яких вона слугує усталеним впорядкуванням, перетворює її у щось містичне – щось таке, котре постає метафізичним в популярному значенні цього слова” [4, с. 65].

Відмінність прагматистської реконструкції К. Льюїсом “апріорного”, котре аргументує контури входження в наш досвід “процесного світу” у вигляді наділеного смисловим значенням “світу речей”, витієвато і складно “переплітається” з його витонченим трактуванням заснованої на темпоральності “ноетичної креативності”, укоріненої в цілеспрямованій природній активності, котра конститує експериментальний характер досвіду. Цей апріорний елемент досвіду, який здійснює контроль на рівні можливості виникнення в досвіді значимої структури чи фактів та об’єктів певних типів, має свої корені в конкретності людської поведінки, замінюється або змінюється у рамках довершеної темпоральної структури такої поведінки. Таким чином, вказана аргументація приводить К. Льюїса до висновку, що завдяки досвіду уможливується досягнення в певному контексті незалежного процесного світу (все-

світу) та забезпечується інструмент, за допомогою якого у рамках нашого досвіду ми перетворюємо його у щось певне та стійке. Причому з урахуванням “внутрішньо властивої для такої аргументації невизначеності і нескінченною різноманітністю можливостей та потенційностей, які розповсюджуються на минуле, теперішнє і майбутнє” [3, с. 339–340].

Свою концепцію “апріорного”, яка постає також центральною ланкою його аргументації в утвердженні розробленої ним філософії, К. Льюїс обґрунтовує шляхом аналізу окремих наукових категорій. У результаті він висновує, що всі істини наукового пізнання залишаються невизначеними. Більше того, на основі логічних доказів доводить, що ніяке емпіричне судження відносно об’єктивної реальності не може бути до кінця верифіковане. Будь-яке емпіричне знання підлягає перевірці наступним досвідом, і цей майбутній досвід спроможний його знівелювати. Тому “емпіричне узагальнення завжди буде залежати від майбутнього, отже, від імовірного тільки досвіду, в той час як апріорне судження завжди правильне” [2, с. 706].

Саме ця теза і визначила апріорне як найбільш переконливий аргумент в обґрунтуванні засадничих положень версії прагматизму К. Льюїса – концептуального прагматизму. В цьому аналітичному розрізі апріорний елемент слугує не лише наріжним каменем для розуміння духу класичного прагматизму, а й для розуміння теорії аргументації, яка пронизує всю філософію К. Льюїса і, тим самим, відводить йому належне місце як у традиції філософського, так і логічного мислення.

ВИСНОВКИ

1. Концептуальний прагматизм К. Льюїса репрезентує собою складну палітру логічних і філософських проблем. На протигагу традиції прагматизму, він уводить до філософського дискурсу поняття “апріорного”, яке використовується для обґрунтування основних принципів його концепції.

2. Корпус доказів К. Льюїса створює оригінальну концепцію, яка започаткувала нову систему мислення і розуміння.

3. Аргумент “апріорного” став відправною точкою у спростуванні феноменалізму, продуктивному дослідженні “даного” в досвіді, формулюванні “строкої імплікації”.

4. Загалом на засновках самобутньої логіки К. Льюїс вибудовує також власну систему аргументації.

1. Паткуль А.Б. Априори: самый далекий путь к ближайшему / А. Б. Паткуль // Многообразие априори. – М.: “Канон+” РООИ “Реабилитация”, 2013. – С. 87–105.

2. Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. От романтизма до наших дней (4) / Реале Дж. и Антисери Д. – СПб.: “Пневма”, 2003. – 880 с.

3. Розенталь Сандра Б. К.И. Льюис, 1883-1964 / Сандра Б. Розенталь // Американская философия. Введение. – М.: Идея-Пресс, 2008. – С. 326-343.

4. Dewey J. Experience and Nature / John Dewey. – Carbondale, IL: Southern Illinois University Press, 1981. – 480 p.

5. Lewis C.I. An Analysis of Knowledge and Valuation / C.I. Lewis. – La Salle, IL: Open Court, 1962.

6. Lewis C.I. Logic and Pragmatism / C.I. Lewis // Collected Papers of Clarence Irving Lewis, ed John D. Coheen and John L. Mothers heed, Jr. – Stanford, CA: Stanford University Press. 1970.

7. Lewis C.I. Mind and the World Order / C.I. Lewis. – New York: Dover Publication, 1956.

REFERENCES

1. Patkul' A.B. Apriori: samyj daljekij put' k blizhajshjemu / A. B. Patkul' // Mnogoobrazije apriori. – M.: “Kanon+” ROOI “Rjeabilitacija”, 2013. – S. 87–105.

2. Rjealje Dzh., Antisjeri D. Zapadnaja filosofija ot istokov do nashih dnjej. Ot romantizma do nashih dnjej (4) / Rjealje Dzh. i Antisjeri D. – SPb.: “Pnjevma”, 2003. – 880 s.

3. Rozjental' Sandra B. K.I. L'juis, 1883-1964 / Sandra B. Rozjental' // Amjerskanskaja filosofija. Vvjedjenije. – M.: Idjeja-Prjess, 2008. – S. 326-343.

4. Dewey J. Experience and Nature / John Dewey. – Carbondale, IL: Southern Illinois University Press, 1981. – 480 p.

5. Lewis C.I. An Analysis of Knowledge and Valuation / C.I. Lewis. – La Salle, IL: Open Court, 1962.

6. Lewis C.I. Logic and Pragmatism / C.I. Lewis // Collected Papers of Clarence Irving Lewis, ed John D. Coheen and John L. Mothers heed, Jr. – Stanford, CA: Stanford University Press. 1970.

7. Lewis C.I. Mind and the World Order / C.I. Lewis. – New York: Dover Publication, 1956.

АНОТАЦІЯ

Комаха Лариса Григорівна.

Знання як “онтологічна реальність”: аргумент від “апріорного”.

У статті досліджується проблема “апріорного” в концептуальному прагматизмі К.С. Льюїса. Використання “апріорного” як аргументу американський філософ розповсюджує на дослідження елементу “даності” пізнавального досвіду. Доводиться, що у сфері зрілого людського досвіду апріорне починається

з поняття, тим самим засвідчуючи його двокомпонентність – наявність чуттєвих даних і результатів інтелектуального пізнання. Природа “апріорного” розкривається в темпоральності і процесній динаміці реального світу. Показано, що підсумком логічних міркувань дослідження є аргументація знання як “онтологічно реального”, досвід котрого відкриває перспективи нової системи епістемологічного мислення. Аргументація Клайва Льюїса дає підстави висновувати, що завдяки досвіду уможливується осягнення в певному контексті світового процесу. Апріорний елемент досвіду має свої витoki в конкретності людської поведінки, слугує головним аргументом для розуміння духу класичного прагматизму, культури мислення і поліфонії філософського знання.

Ключові слова: прагматизм, апріорне, аргумент, логіка, досвід, смисл онтологічний, Клайв Стейплз Льюїс.

АННОТАЦІЯ

Комаха Лариса Григорьевна.

Знание как “онтологическая реальность”: аргумент от “апріорного”.

В статье исследуется проблема “апріорного” в концептуальном прагматизме К.С. Льюиса. Использование “апріорного” в качестве аргумента американский философ распространяет на исследование элемента “данности” познавательного опыта. Доказывается, что в сфере зрелого человеческого опыта апріорное начинается с понятия, тем самым подтверждая его двокомпонентность – наличие чувственных данных и результатов интеллектуального познания. Природа “апріорного” раскрывается в темпоральности и процессуальности реального мира. Показано, что итогом логических рассуждений исследования является аргументация знания как “онтологически реального”, опыт которого открывает перспективы новой системы эпистемологического мышления. Аргументация Клайва

Льюиса дает основания сделать вывод, что благодаря опыту возникает возможность постижения в определенном контексте мирового процесса. Апріорный элемент опыта имеет свои истоки в конкретности человеческого поведения, служит главным аргументом для понимания духа классического прагматизма, культуры мышления и полифонии философского знания.

Ключевые слова: прагматизм, апріорное, аргумент, логика, опыт, смисл онтологический, Клайв Стейплз Льюис.

ANNOTATION

Komakha Larisa.

Knowledge as “ontological reality”: the argument from “a priori”.

The article investigates the problem of the “a priori” in the conceptual pragmatism of C. Lewis. The American philosopher extends the use of “a priori” as an argument to the research of element of “givens” of cognitive experience. It is proved that in our experience a priori begins with a concept, thus confirming the two elements of experience – sensory data and intellectual knowledge. The nature of “a priori” is revealed intemporality and processuality of the real world. It is shown that the result of logical reasoning of a research is the reasoning of knowledge as “ontologically real”; its experience offers the prospect of a new system of epistemological thinking. C. Lewis’ argumentation leads to the conclusion that the experience opens a possibility of understanding of the world process’ context. An “a priori element” of experience has its origins in a particular human behavior. An “a priori element” is the main argument for understanding the essence of classical pragmatism, culture of thinking and polyphony of philosophical knowledge.

Keywords: pragmatism, a priori, argument, logic, experience, meaning ontological, Clive Lewis.

Надійшла до редакції 14.01.2015.